

FICHE DIGITALISERING / DIGITALE TRANSFORMATIE

Opstellers: M. Krug, N. de Keijzer, R. Verhage, C. Dunnink, J. Klein Entink, R. Versluis

Datum: 10 januari 2022

WAT STAAT ER IN HET COALITIE-AKKOORD?

Digitalisering (pgn. 30 / 31)

De huidige digitale revolutie biedt geweldige kansen voor onze samenleving en economie. Die kansen gaan we benutten met uitstekende digitale vaardigheden, een sterke Europese digitale markt, hoogstaande digitale infrastructuur en ambitieuze samenwerking in technologische innovatie. Tegelijkertijd zorgt digitalisering voor een digitale kloof en groeiende ongelijkheid in onze samenleving. Ook onze veiligheid, rechtsstaat, democratie, mensen- en grondrechten en concurrentievermogen staan onder druk. Dat vraagt om solide spelregels, toezicht en strategische autonomie.

- Wetenschap, bedrijfsleven, 'startups', 'scale-ups', kenniscoalities en overheid slaan de handen ineen om de kansen die digitale technologie biedt te verzilveren. We stimuleren innovatie en investeren in chips- en sleuteltechnologieën zoals kunstmatige intelligentie en quantumcomputing. We pakken (in Europees verband) de marktmacht en datamacht van grote tech- en platformbedrijven aan om de concurrentiepositie van bedrijven en de privacy van burgers te verbeteren.
- Nederland wordt het digitale knooppunt van Europa en krijgt robuust, supersnel en veilig internet in alle delen van het land.
- We nemen het voortouw en zetten in Europees verband in op versterking van de samenwerking tussen lidstaten op het gebied van digitalisering, onder meer op mensgerichte inzet van kunstmatige intelligentie, digitale ethiek, ontwikkeling van digitale identiteit en cybersecurity en 'open source'.
- Iedereen krijgt de kans om mee te komen door digitale kennis- en vaardigheden aan te bieden in het onderwijs en via om- en bijscholing. We pakken digibetisme gericht aan via een publiekprivate strategie voor digitale geletterdheid en we verbeteren de toegankelijkheid van digitale overheidsdiensten, met behoud van alternatieven voor digitale overheidscommunicatie.
- We willen dat inlichtingendiensten beter in staat zijn om hun slagkracht te benutten en hun capaciteit uitbreiden om nieuwe en toenemende digitale dreigingen en aanvallen assertief op te sporen en te bestrijden, met waarborgen voor goed en effectief toezicht en digitale burgerrechten.
- We beschermen onze bedrijven, vitale infrastructuur en economisch kapitaal beter door centraal gecoördineerde structurele samenwerking tussen onder andere het Nationaal Cyber Security Centrum (NCSC), het Digital Trust Center (DTC), overheden, bedrijven en wetenschappers. Zij kunnen sneller en makkelijker informatie delen over digitale kwetsbaarheden en 'hacks'.
- Cybercriminaliteit zoals 'ransomware' is zeer ondermijnd. We investeren daarom in een brede meerjarige cybersecurity aanpak en in cyberexpertise bij de politie, rechtspraak, het Openbaar Ministerie (OM) en defensie.
- We erkennen fundamentele burgerrechten online. We versterken daarom veilige digitale communicatie en passen geen gezichtsherkenning toe zonder strenge wettelijke afbakening en controle. We investeren in een sterke positie van de Autoriteit Persoonsgegevens en versterken samenwerking en samenhang tussen de diverse digitale toezichthouders. We regelen wettelijk dat algoritmes worden gecontroleerd op transparantie, discriminatie en willekeur. Een algoritmetoezichthouder bewaakt dit. De overheid geeft het goede voorbeeld door niet meer data te verzamelen en onderling te delen dan nodig en ontwikkelt regels voor data ethiek in de publieke sector. We geven mensen een eigen 'online' identiteit en regie over hun eigen data.

- Grote online platformen worden verantwoordelijk om desinformatie en haatzaaien op hun platforms tegen te gaan. We beschermen kinderen extra tegen niet-passende 'online' reclame en kindermarketing, geven ze het recht om niet gevolgd te worden en geen dataprofielen te krijgen.

We zijn verheugd dat digitalisering expliciet als onderwerp in het coalitieakkoord wordt genoemd. Digitalisering is een elementair onderdeel van de bedrijfsvoering van de waterschappen, het gaat om informatiemanagement. De hele overheid maakt deze digitaliseringslag door, waarbij de waterschappen beheerder zijn van kritieke, vitale infrastructuur (denk aan de rioolwaterzuiveringsinstallaties, dijken en gemalen). Digitalisering en de digitale transformatie zijn geen keuze meer en staan bij de waterschappen prominent op de bestuurlijke agenda.

Zonder digitalisering en de digitale transformatie zijn de grote opgaven rondom klimaat, energietransitie etc. volgens de waterschappen niet te realiseren. Op pgn. 28 van het coalitieakkoord wordt digitalisering als één van de drie grote transitieën genoemd, naast circulaire economie en klimaat en energie. We missen hierbij nog wel de aandacht voor de digitale transformatie, die verder gaat dan alleen digitalisering. Digitalisering is het verder automatiseren van bestaande processen (evolutie), terwijl digitale transformatie gericht is op het veranderen van die processen (revolutie). Digitale transformatie is een essentieel hulpmiddel om de twee andere transitieën te realiseren.

Tegelijkertijd zien de waterschappen een toenemende afhankelijkheid van een goed functionerende ICT-infrastructuur en -dienstverlening waardoor ze kwetsbaar zijn voor aanvallen van buitenaf (cybercrime). Informatieveiligheid en privacy staan zodoende hoog in het vaandel bij de waterschappen, onderwerpen die ook in het coalitieakkoord expliciet worden genoemd.

De ambities in het coalitieakkoord op het onderwerp digitalisering / digitale transformatie zijn ons inziens dus terecht hoog. De financiële onderbouwing om de genoemde activiteiten uit te voeren, ontbreekt echter.

WAT ZIJN ONZE AMBITIES?

We willen de waterschappen ondersteunen in de digitale transformatie en cybersecurity. Samen met het Waterschapshuis zorgt de Unie ervoor dat onderwerpen als de digitale dienstverlening, datagedreven werken, archivering, informatieveiligheid, privacy en ethiek op de bestuurlijke agenda terecht komen. We monitoren de voortgang van de waterschappen en organiseren verschillende themagroepen en het Digitaliseringsberaad om van elkaar te leren, kennis en ervaringen te delen, inspiratie op te doen, de bestuurlijk-ambtelijke dialoog te faciliteren en de digitale transformatie bij de waterschappen aan te jagen. Verder werken we nauw samen met STOWA, RWS, IPO en VNG en schuiven we aan bij overheidsbrede (wets)overleggen om kennis en informatie met de andere overheden te delen en invloed uit te oefenen op nieuwe wetgeving en beleid.

Concreet willen we op het gebied van digitalisering en de digitale transformatie het volgende bereiken:

- *Intensiveren overheidsbrede samenwerking*
Om zowel de kansen van digitalisering en de digitale transformatie te grijpen als de risico's en bedreigingen het hoofd te bieden, zullen we als één overheid met onderwerpen als digitale dienstverlening, datagedreven werken, archivering, informatieveiligheid, privacy en ethiek aan de slag moeten. We vinden het van groot belang dat de digitalisering van de samenleving in goede banen geleid wordt. Het vertrouwen van burgers in de rechtstaat en de democratie moet ook in de digitale transformatie behouden worden. Daarom willen we gezamenlijk als overheid werken aan:
 - Digitale grondrechten: een helder (juridisch) kader voor rechten en plichten van inwoners, bedrijven en overheden in de digitale wereld;
 - Kaders voor het gebruik van algoritmen voor besluitvorming en het voorspellen van gedrag;

- Digitale inclusie, digitale vaardigheden, digitaal burgerschap en mediawijsheid, zodat iedereen volledig mee kan doen in de maatschappij. De overheid communiceert begrijpelijk en is voor iedereen bereikbaar;
- Een sterke (lokale) democratie waarin de politieke afweging tussen botsende waarden in de informatiesamenleving, zoals dilemma's rond datagedreven werken en privacy, plaats kan vinden;
- Veilig en verantwoord datagebruik door de overheid en in het sociaal/economisch verkeer, zodat inwoners erop kunnen vertrouwen dat hun gegevens veilig zijn in de handen van de overheid.

Overheidsbrede samenwerking op het gebied van digitalisering / digitale transformatie wordt op dit moment door het ministerie van BZK georganiseerd in de vorm van het Overheidsbrede Beleidsoverleg Digitale Overheid (OBDO), de onderliggende Programmeringsraad GDI en de nieuwe programmeringstafels Toegang, Interactie, Gegevensuitwisseling en Infrastructuur. Als waterschappen willen we de komende kabinetsperiode proactief aan deze overleggen deelnemen, zodat de andere overheden weten waar we als waterschappen mee bezig zijn en welke vraagstukken er nog op een overheidsbrede oplossing liggen te wachten.

- *Bestuurlijk overleg medeoverheden met Rijk*

Wat in de huidige governance structuur ontbreekt, is een regulier bestuurlijk overleg van de medeoverheden met het Rijk over het onderwerp digitalisering / digitale transformatie. Het OBDO is hoog ambtelijk en de medeoverheden kunnen altijd een bestuurlijk overleg bijeen roepen, maar dit is de afgelopen vier jaar niet voorgekomen. Aangezien digitalisering / digitale transformatie inmiddels wel op de bestuurlijke agenda bij de waterschappen, provincies en gemeenten staat, willen we vaker op bestuurlijk niveau met het ministerie van BZK in gesprek komen.

- *Opgave gerichte benadering*

Provincies, gemeenten en waterschappen staan voor grote maatschappelijke opgaven, zoals de klimaat- en energietransitie. Om deze opgaven goed en efficiënt aan te pakken moet de digitalisering / digitale transformatie van de overheid versnellen. We gaan daarbij uit van een gezamenlijke opgavegerichte benadering, zodat we de kansen die de digitale transitie biedt maximaal benutten. We sluiten daarbij ook aan op specifieke regionale en lokale digitaliseringsvraagstukken en zoeken daar passende concrete oplossingen voor.

- *Gezamenlijke, veilige digitale infrastructuur*

Zowel de digitalisering als de digitale transformatie leveren een steeds snellere toename van gestructureerde en ongestructureerde data op. Het zorgvuldig gebruiken en beheren van deze data zal steeds meer een structurele activiteit binnen de waterschappen worden. De inwoners moeten erop kunnen vertrouwen dat hun gegevens veilig zijn in de handen van de overheid, zodat gestreefd wordt naar een veilig en verantwoord datagebruik waarbij gebruik wordt gemaakt van een gezamenlijke (data-)infrastructuur en een sterke digitale identiteit.

- *Arbeidsmarkt*

De digitale transformatie vraagt andere kennis en nieuwe vaardigheden van de medewerkers bij de waterschappen. In plaats van iemand die met een stok het waterpeil meet, is er nu behoefte aan dronepiloten en informatieveiligheidsexperts. We hebben moeite om de juiste mensen aan te trekken en te behouden. Samenwerking binnen de overheid op het gebied van de arbeidsmarkt zien de waterschappen dan ook als zeer gewenst.

- *Gezamenlijk optrekken richting Europa*
De bescherming van onze inwoners in de digitale wereld kan niet enkel op nationaal, laat staan op lokaal of regionaal niveau worden bewerkstelligd. Daarom moeten we als één overheid samen invloed in de Europese Unie uitoefenen met een gezamenlijke Nederlandse strategie. Dat maakt het mogelijk om het Europese beleid (van wetgeving, standaarden en technologie) proactief te beïnvloeden. Ook biedt het de mogelijkheid om effectief en in een vroeg stadium de impact van het Europese beleid op de Nederlandse samenleving in te schatten en op uitvoerbaarheid te beoordelen. Bovendien kunnen we onze krachten bundelen om eventuele middelen die beschikbaar komen vanuit de Europese Unie te bemachtigen, zodat we onze gezamenlijke digitale agenda kunnen financieren.
- *Digitaal leiderschap*
Om een versnelling van de digitale transformatie bij de waterschappen te bewerkstelligen, is digitaal leiderschap essentieel. Niet alleen binnen de waterschappen zelf, maar ook binnen de overheidsbrede samenwerking in Nederland en richting Europa. Van de nieuwe staatssecretaris wordt dan ook digitaal leiderschap verwacht. Bij digitaliseringsvraagstukken brengt ze de juiste partijen met elkaar in verbinding en ze weet de digitale transformatie als rode draad door de maatschappelijke opgaven heen te positioneren.

Financiering

- *Financieel arrangement (incl. innovatie) en implementatieondersteuning*
Digitalisering en de digitale transformatie zullen grote investeringen van de hele overheid vergen. Een financieel arrangement en implementatieondersteuning zullen helpen om de implementatie van wet- en regelgeving te versnellen en zodoende de digitalisering / digitale transformatie bij de waterschappen te bevorderen.
Het financieel arrangement is nadrukkelijk ook bedoeld voor het financieren van nieuwe digitale voorzieningen en innovaties. Hiervoor zijn we op dit moment heel erg afhankelijk van losse potjes en subsidieaanvragen, wat bij lange na niet genoeg is om alle kansrijke initiatieven ook daadwerkelijk financieel te kunnen ondersteunen.
- *Benutten EU Recovery and Resilience Fund (RRF)*
Voor digitalisering is al enige tijd geleden een overheidsbrede claim voor het RRF van de EU opgesteld. We zien graag dat deze claim z.s.m. door het nieuwe kabinet wordt ingediend zodat dit geld ingezet kan worden ten gunste van de digitalisering en digitale transformatie van de Nederlandse overheid.
- *Centrale financiering Generieke Digitale Infrastructuur (GDI)*
Voor de GDI wordt de overgang naar een meer centrale financiering voorbereid, waarmee de kosten voor de digitale infrastructuur meerjarig in beeld worden gebracht en er geen losse facturen meer worden gestuurd voor het gebruik. De waterschappen ondersteunen deze ontwikkeling, al zien we liever dat de GDI volledig uit de Rijksbegroting wordt gefinancierd in plaats van dat iedere overheid nog steeds een aparte bijdrage aan beheer, onderhoud en doorontwikkeling van de GDI moet leveren.
- *Extra geld voor cybersecurity*
De waterschappen, provincies en gemeenten werken samen vanuit hun (keten)verantwoordelijkheid aan digitale veiligheid. Hier investeren ze ieder voor zich in, maar ook investeringen vanuit de Rijksoverheid zijn noodzakelijk om de digitale weerbaarheid van de gehele overheid verder te vergroten. Zo heeft het ministerie van IenW plannen voor de inrichting van een Centre of Excellence voor de watersector om kennis en kunde op het gebied van informatieveiligheid van de procesautomatisering te delen. We hopen dat dit soort plannen doorgang zullen vinden doordat het nieuwe kabinet veel geld in informatieveiligheid steekt.

Wetgeving

- *Bewaken voortgang en samenhang wetgeving*
Vanuit Brussel en Den Haag komt heel veel wet- en regelgeving met betrekking tot digitalisering op de waterschappen af. Denk aan de Single Digital Gateway verordening, Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG), Wet open overheid (Woo), nieuwe Archiefwet, Wet hergebruik van overheidsinformatie (Who), Wet digitale overheid (Wdo), Wet modernisering elektronisch bestuurlijk verkeer (Wmebv), Wet elektronische publicaties (Wep). Maar ook bijvoorbeeld aan de Baseline Informatiebeveiliging Overheid (BIO) en het Digitaal Stelsel van de Omgevingswet (DSO). Van het nieuwe kabinet verwachten de waterschappen dat de voortgang van en de samenhang tussen de verschillende nieuwe wetten scherp in de gaten wordt gehouden. Diverse van de hierboven genoemde wetten hebben vertraging opgelopen waardoor de implementatie bij de waterschappen erg onzeker en kostbaar wordt. Inmiddels worden we soms zelfs al ingehaald door Europese wet- en regelgeving, want in Europa is veel aandacht voor de kansen en bedreigingen van digitalisering / digitale transformatie.
- *Aandacht voor absorptievermogen waterschappen*
Nut en noodzaak van alle wet- en regelgeving op het gebied van digitalisering / digitale transformatie wordt door de waterschappen onderschreven, maar ze vragen zich wel geregeld af of ze alles wel tijdig geïmplementeerd krijgen. Diverse wetten hangen nauw met elkaar samen en bij de implementatie wordt steeds een beroep gedaan op dezelfde capaciteit, waarbij het gaat om mensen op het gebied van privacy, dienstverlening, juridische zaken, ICT en informatieveiligheid (multidisciplinair team). Deze capaciteit is schaars, zie het punt "Arbeidsmarkt".
- *Impactanalyses en uitvoeringstoetsen*
De impact op en uitvoerbaarheid van wet- en regelgeving voor de waterschappen dient altijd in de gaten te worden gehouden. Zodoende mag een uitvoeringstoets en/of impactanalyse bij nieuwe en gewijzigde wet- en regelgeving op het gebied van digitalisering / digitale transformatie nooit ontbreken. Hierin kunnen randvoorwaarden als voldoende financiële middelen en capaciteit meegenomen worden evenals de samenhang met andere wet- en regelgeving.
- *Brede blik bij nieuwe wetgeving*
De waterschappen implementeren wetgeving op het gebied van digitalisering meestal vanuit de compliancy gedachte ('wat moet'). Bij nieuwe wetgeving streven we naar aansluiting op de kansen voor de digitale transformatie ('wat loont'). We zien graag dat het ministerie van BZK hier ook aandacht voor heeft.

WAT BETEKENT HET VOOR ONS IN DEN HAAG EN BIJ DE WATERSCHAPPEN?

Om de gestelde doelen op het gebied van digitalisering en digitale transformatie te bereiken, zullen we onze standpunten moeten concretiseren. Samen met de waterschappen zullen we moeten bepalen waar de knelpunten bij het invoeren van wet- en regelgeving zitten, welke problemen er precies op de arbeidsmarkt worden ervaren, wat we precies in Europa willen bereiken, etc..

Onze bevindingen willen we vastleggen in de vorm van position papers die we vervolgens kunnen gebruiken in Den Haag, Europa en in onze samenwerking met de andere overheden. Op basis van de position papers zullen we in staat zijn pro-actiever op het onderwerp digitalisering / digitale transformatie te opereren. In onze samenwerking met de andere overheden kunnen we goede voorbeelden vanuit de waterschappen delen en tegelijkertijd van de andere overheden leren.

PROCESREGIE

Het onderwerp digitalisering is niet exclusief van één staatssecretaris of één ministerie. In de maatschappij, bij alle departementen, overheden en uitvoeringsorganisaties staat digitalisering (hoog) op de agenda.

Alexandra van Huffelen (D66) is beëdigd als staatssecretaris Koninkrijksrelaties en Digitalisering. In deze rol coördineert zij de digitale ambities van het nieuwe kabinet. Onder haar verantwoordelijkheid vallen opgaven rond digitalisering, zoals innovatie, inclusie, digitale burgerrechten en de regie op de digitale infrastructuur. Dit sluit aan bij de verantwoordelijkheden van de vorige staatssecretaris, zodat de overheidsbrede governance structuur rondom het onderwerp digitalisering / digitale transformatie vooralsnog gehandhaafd blijft. Om goed op het netvlies van het ministerie van BZK te komen, willen we begin 2022 een eerste kennismaking van de nieuwe staatssecretaris met het waterschapswerk in relatie tot digitalisering / digitale transformatie organiseren.

Het onderwerp cybersecurity valt onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Justitie en Veiligheid, maar op onderdelen ook onder verantwoordelijkheid van het ministerie van IenW en het ministerie van BZK. Met betrekking tot de waterschappen gaat het ministerie van IenW over cybersecurity binnen de watersector. Bij cyberincidenten en -crises is er contact met het Departementaal Coördinatiecentrum Crisisbeheersing (DCC) en bij het ministerie van IenW loopt het programma Versterken Cyberweerbaarheid in de watersector waarbij we vooral de samenwerking met Rijkswaterstaat hebben gevonden.

Het ministerie van BZK richt zich op de overheidsbrede digitale weerbaarheid. De Baseline Informatiebeveiliging Overheid (BIO) wordt daar beheerd, er is een overheidsbrede werkgroep Informatiebeveiliging Overheid voor het delen van kennis en bij cyberincidenten en -crises legt het ministerie van BZK verantwoording af namens de gehele overheid. Hier trekken we voornamelijk samen met het IPO en de VNG op.

De governance rondom cybersecurity is inmiddels bij alle drie de departementen goed ingeregeld, iedereen weet elkaar te vinden in geval van een cyberincident of crisis en ook op bestuurlijk niveau wordt sinds kort over het onderwerp gesproken. We zien dan ook geen noodzaak om hier op korte termijn actie op te ondernemen.